

Szerkesztők: Hochbauer Gyula, Kovács Lehel István

X. évfolyam 9. (521.) szám

Független művelődési és helytörténeti havilap

2004. szeptember 24. – péntek

Alapította és szerkesztette (1906–1911):
dr. Fekete Endre és Kiss Béla

H é t f a l u s i o l t á r o k

A XIX. század '70-es és '80-as évtizedeiben olyan intézmények létrehozását támogatta a kormány, melyek a hazai nyersanyagok feldolgozását, valamint a szegényebb néposztály ipari hajlamainak művelését segítették elő. Ugyanakkor a Monarchia keretén belül Magyarország a XIX. század végén erőfeszítéseket tett a felzárkózásra, egy komolyabb ipar megteremtésére. Ebben a célkitűzésben igyekezett a helyi hagyományokra támaszkodni, a már meglévő helyi kisiparra építeni. Ennek érdekében az ország különböző vidékein ún. háziipari egyesületek alakultak, melyek az állam támogatásával önállóan vagy valamely intézettel kapcsolatosan tanműhelyeket létesítettek.

A XIX. század második felében kibontakozó iparoktatási mozgalom eredményeként alakult meg a hosszúfalusi fafaragászati tanműhely is, amely a felső népiskola mellett jött létre. *Hogy miért éppen fafaragászat?* Azért, mert a Barcaság természeti gazdagságát az erdők jelentették, így bőven volt nyersanyag. Ezenkívül stratégiai kedvező helyen volt, mivel a közeli Brassó, mint az ország egyik legfejlettebb iparvárosa, melynek kereskedelme is országos szinten az elsők között volt, jó felvevőpiacot jelentett, akárcsak a szomszédos Románia.

Az iskola alapítása 1860-ig nyúlik vissza, amikor Bartha Károly tatrangi tanító felvetette egy magasabb fokú iskola létesítésének a gondolatát. 1862-ben a Molnár Viktor hosszúfalusi és Borcsa Mihály bácsfalusi evangélikus lelkészek köré tömörülő néhány értelmiségiben fogalmazódott meg konkrétan a barcasági elszigetelt magyarok művelődését szolgáló felső népiskola alapításának gondolata, és meg is kezdődött a tevékenység e cél eléréseért. Az iskola alapítására gróf Mikes Benedek 100 forintot tett le, amit a lakosság adományokkal 322 forintra szaporított.

1868-ban a magyar értelmiség a kormányhoz fordult segítségért, felhívva annak figyelmét a hétfalusi csángó magyarságra, annak mind szellemi, mind anyagi hátrányos helyzetére. Báró Eötvös József val-

lás és közoktatási miniszter 1869-ben tett látogatása alkalmával, belátva e nép sokoldalú szükségét, megígérte támogatását.

Az iskola létrehozásában fontos szerepet játszott az 1870-ben – Réthy Lajos akkori barcasági tanfelügyelő szorgalmazására – megalakult Brassó-vidéki Népművelési Egylet, Molnár Viktor elnöke alatt, melynek fő célja ugyancsak egy felső népiskola létesítése volt. A kivitelezéshez szükséges anyagi alapot ugyancsak ebben az évben a hétfalusi báró Baronyi Benedek pesti bankár 12 000 forintos adományával gyarapította. Ennek az alapnak a kamata pedig egy, a felső népiskolánál működő tanító fizetését hivatott biztosítani. Az iskola ügyének támogatásához Tatrang is hozzájárult egy 200 forintos alapítvánnyal.

A következő lépés egy tanító keresése volt. A zilahi származású Nagy Sándort nevezték ki tanítónak, és 1871. november 6-án bérelt helyiségben megnyílt a felső népiskola, minden állami segély nélkül, csupán a Baronyi Alapítvány kamataira, valamint a lakosság adományaira támaszkodva. Az 1871/1872-es tanév csonka volt, a tanítás négy hónapig tartott, azonban érdeme, hogy vele kezdődött a hétfalusi iskolatörténet legkiemelkedőbb korszaka.

1872-ben a kormány az intézetet állami feladatnak nyilvánította, és mint ipari szakosztállyal megtöltött műfaragászati magyar királyi állami felső népiskola egy osztállyal 1872. november 1-jén megnyitott – egy igazgató-tanítóból, Pál Károlyból, egy rendes tanítóból, Jakab Jánosból és egy óraadó tanítóból, Goldschmidt Mihályból álló tantestülettel.

A hosszúfalusi fafaragászati iskola megalakulásával Hétfalu oktatástörténetének egyik legfontosabb szakasza kezdődött el. Az elemi iskolákon kívül nagymértékben meghatározta e vidék közművelődésének, oktatásának irányát, valamint ipari viszonyainak fejlődését. Az intézet további fejlődését nagymértékben befolyásolta Kupcsay János szaktanító kinevezése 1873-ban, aki a müncheni akadémián végzett szobrászatot, és aki ettől az évtől megkezdte először a rajz, majd a min-

tázás és a faragászat oktatását.

Az ipari szakosztállyal megtöltött műmetsző felső népiskola célja egyfelől az általános műveltséghez tartozó alapismeretek oktatása volt, másfelől pedig a tehetségeseket a műfaragászatban annyira kiképezni, hogy vagy műfaragó tanítók lehessenek vagy pedig mint önálló műfaragók magukat fenn tudják tartani.

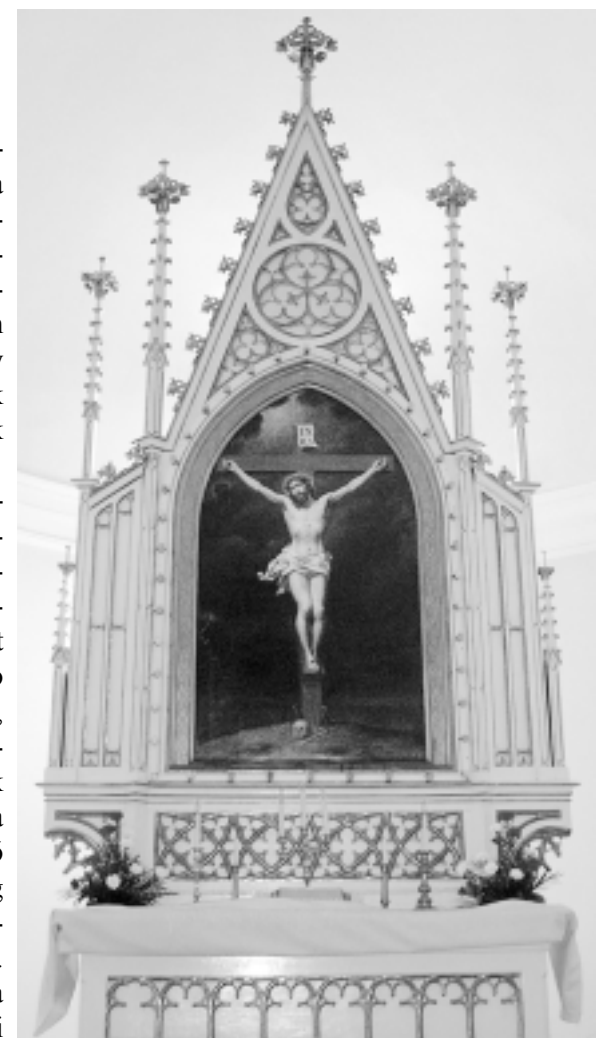
A következő lépés egy saját iskolaépület megszerzése volt. Erre a célra az iskola gondnokságának rendelkezésére a hosszúfalusi hivatali (praetoralis) épület állt (itt székelt 1848-ig, Brassó hűbéri jogainak megszüntéig, Brassó vezetőségének képviselete), pontosabban, az ennek eladásából származó összegnek a négyfalusi magyarságot illető 4735 forintnyi része. Az összeg kevés volt, azonban a további segítség a kormány részéről jött. 1875-ben megvásárolta az iskola számára Jekeliusz Károly brassói vaskereskedőtől a gőzmalom helyiségét, 21 500 forintért, és kezdetét vette az épületek iskolai célokra való átalakítása, amelynek a tervét Sompek József kir. mérnök készítette.

Trefort Ágoston vallás és közoktatási miniszter 1880 augusztusában tett látogatása alkalmával 6000 forintot adott az építkezés folytatására, mely anyagi gondok miatt évekig elhúzódott.

Az iskola történetét Veres Melinda részletezte a *Magyar iskolák a Kárpát-nyarban* című kiadványban és az iskola működését joggal nevezte *Hétfalu művelődési élete fénykorának*.

*

Kupcsay János fafaragászati tanár vezetésével az iskola műhelyében számos erdélyi templom számára készítettek oltárokat. Hétfaluban három – az iskola által készített – oltár található: a türkösi és a hosszúfalu-alszegi evangélikus templomok oltárai, valamint a csernátfalusi Sf.

A türkösi evangélikus templom oltára

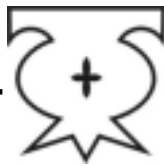
Adormire görögkeleti templom ikonosztáza.

A türkösi evangélikus templom oltára 1885-ben készült. Az oltár mind szerkezetében, mind díszítő motívumaiban neogótikus stílusú. Díszítőmotívumai teljesen eltérnek az iskola által készített többi oltárétól. Felépítésében antependiumot, predellát és retabulumot lehet megkülönböztetni.

Az antependiumot vagy előlapot fektetett téglalap alakú regiszterben karéjos gótikus motívumok díszítik. Ugyanez mondható el a predelláról is, azonban itt már apróbb az áttört díszítés, kétfelől pedig egy-egy homorú vonallal van összekötve a retabulummal. Az egész retabulum magasba törő háromszögű oromzatban záródik, amely a két szélső rögzített oltárszárnyal együtt a csúcsíves záródású oltárképet veszik közre.

(Folytatása a 3. oldalon)

Sipos Gaudi Enikő, Kovács Lehel István

Mit tudunk Szent Mihály falváról

Hogy milyen volt Négyfalu katolikus múltja a reformáció előtt – sajnos nagyon kevés adat maradt fenn erről a közel három és fél száz esztendőről.

Hétfaluban a letelepedés óta rendszeres egyházi élet folyt. Tözsér László erről így ír: „Hogy Hétfaluban, (...) a reformáció előtt mikor keletkezhetett az első egyház, azt biztosan, okmányok hiánya miatt nem lehet megállapítani, legföljebb csak kombinálni, annyi bizonyos, hogy a hétfalusi csángók, mint határőrségre ide-telepített és elcsángósodott székely néptörödédek, már mindjárt áttelepítésének alkalmával rendes ecclesiát, egyházat, s így parochiát szerveztek. (...)”

A plébánia és a templom Csernátfaluban volt (anyaegyház) és a települést akkor Szent Mihály falvának (Villa Sancti Michaelis) nevezték (1427-ből származik az első egyházi írásos említés). A templom minden valószínűség szerint gótikus stílusban épült (a Német Lovagrend hatása).

A pápai tizedjegyzékek alapján, 1332–1337 között Pál nevű papja 60 dénárt fizetett: „Paulus sacerdos de villa Sancti Michaelis solvit LX denarios” (régebbi, mint az első írásos emlék, de a tizedjegyzékek között Brassó és Bodola szomszédságában található, tehát valószínű, hogy Csernátfalura vonatkozik).

Csernátfalu 1366-ban Charnadfalua, 1444-ben Chornatha, 1456-ban Zent Mihali, 1459-ben Hentmihálfalva, 1506-ban Villa Sancti Michaelis, 1507-ben Mechelsdorf, 1509-ben Michelsdorf, 1531-ben Zentmihálfalva alakban fordul elő oklevelekben, de népszámlálási adatoknál előfordul már kezdetek óta a Scharnatfalw, Zent Myhal, Zent Myhal falw, Czernetfalva alak is. Szászul: Zernendorf.

A Szent Mihály anyaegyház kezdetben (1445-ig) hét falut szolgált ki: Bácsfalu, Türkös, Csernátfalu, Hosszúfalu, Tatrang, Zajzon, Pürkerec. A csernátfalusi Szent Mihály tiszteletére szentelt római katolikus templom minden valószínűség szerint a XIV. század közepén már állott. Hunyadi Jánosnak 1440-ben kiadott rendelete is arról tanúskodik, hogy temploma már régebb állott, mert csak a dézsma szabályozásáról szól a rendelkezés. Minden ház gazdája 5 pengő krajcárt volt köteles fizetni évente a csernátfalusi papnak.

Hasonlóképpen, V. László király is egy 1456-ban kelt rendeletében említést tesz Hétfalu ezen Szent Mihály ekléziájáról: „Esztergomi érsekünk és főkorlátunkunk jelenti, hogy Zent-Mihálit, (...) régebb schismaticus oláhok lakták, de azok elűzésével a faluk ismét keresztény kézre kerültek, továbbá jelenti, hogy Szentmihaliban lévő Szent Mihály parochia dézmáját szabadalmi ellenére

a töröcsvári vár számára lefoglalták, de mivel a Tizedhez a világiaknak semmi joga, azért rendelem, hogy a dézsma ügyébe ne elegendjete, hanem azt egészen és sértetlenül kiszolgáltassátok a fennebb nevezett Szent Mihály parochiának.” Az okmánylevelet a király Budán írta alá, Jézus mennybemenetele napján.

Hogy Hétfalunak e Szent Mihály ekléziája melyik faluban lehetett, azért nem nehéz kitalálni, mert Mátyás királynak egy 1460-ban kelt adománylevelében Zent Mihályfalva, másként Tharnatfalu a mostani Csernátfalu néven említettik.

Ugyanekkor Dénes esztergomi érsek Hunyadi Lászlót kereste meg, hogy a töröcsvári várnagy túlkapásait megszüntesse. A panaszt tevő csernátfalusi pap neve: János. Az ekkor kiadott oklevélből kitűnik, hogy már csak Bácsfalu, Türkös és Hosszúfalu tartoznak a Szent Mihály egyházhoz, Tatrang, Zajzon és Pürkerec 1445 körül különváltak. Később Hosszúfalu is kivált (1456-ban még filia volt).

1527-ben kis harang készült Bácsfalu számára, amelyet a község közepén állítottak fel, és hívó szavára gyűltek össze a hívek a szabadban vagy házaknál tartott misékre. Nagy ünnepekkor szintén a kis harang hívó szavára gyülekeztek, és gyalogosan a csernátfalusi nagytemplomba mentek. Oda is fizették járulékaikat, adományait. A kis harang felirata: „Isten Dicsőségére Csernátf. Türkösi és Bácsf. eccl. önt. 1527 az egyháznak mint leányegyháznak”.

Ez a felirat a legrégebbi magyar nyelvű köriratok közé tartozik.

Az 1421-es, 1432-es, 1438-as török dúlások után, 1500-ban Ulászló Töröcsvárt és a teljes hozzá tartozó domíniumot Brassó városának adta zálogba. A falu neve még mindig Zenth Mihálfalva alakban szerepelt.

1540-től kezdnek a hegyekben és dombokon lakó román családok is beköltözni a falvakba.

1544-es adat szerint Csernátfalu (Szentmihályfalva), Türkös és Bácsfalu lakossága 101 család volt, a Szent Mihály eklézia lelkesze minden családfőtől e három falu egyházi tizedének felét, azaz 10 aszpert kapott. A tized másik fele a töröcsvári várnagyot illette. Ezen kívül az egyház tulajdonában volt 15 hold (jugera) szántóföld és egy kaszáló (pratun). Az iskolamester minden családtól évi 4 aszpert, egy kenyeret vagy helyette egy dénárt kapott (Proventus Parochorum et Ludi-Rectorum Praedialium Terrae Barcensis Anno Domini 1544).

1542–1544 között Hétfalu magyarsága evangélikus-lutheránus hitre tért át.

1777–1778-ban új templomot építettek Csernátfaluban, a régiből csak az oltár talpzata maradt meg, melyen évszám is szerepelt: „Anno Domini 1542”.

Kovács Lehel István

A látogatás Tájszavak: V

Hétfalu – de az egész környék – művelődésügyére, oktatására, iskoláinak fellendítésére nagy hatással volt báró Eötvös József kultuszminiszter látogatása. Báró Eötvös József 135 évvel ezelőtt, 1869. szeptember 29-én látogatta meg a bácsfalusi iskolát. Ebből az alkalomból a bácsfalusi iskola épületét egy 85×68 cm nagyságú kő emléktáblával jelölték meg, a következő felirattal: „Hazánk tanügye dicső reformátora B. Eötvös József Hétfaluban jártának emlékére a bácsfalusi magyarok által 1869. Sept. 29.”

Az emléktábla az iskolaépület utca felőli falán, az ajtó jobb oldalán volt elhelyezve.

*

Eötvös József ekkori látogatásának sokat köszönhet a hétfalusi oktatás, hisz az ő szükségleteket felmérő és megértő támogatása kellett a két év múlva induló faragászati iskolához, és a látogatás hozzájárult ahhoz is, hogy rövid időn belül, 1873-ig valamennyi iskola községi jellegűvé vált. Eötvös József tanügyi reformjainak köszönhető az első valóban modern iskolarendszer kiépítése. Minden gyereknek 6–12 éves kora között kötelezően iskolába kellett járnia, kialakult az elemi népiskola, mindegyik osztály pontosan megszabott tananyaggal rendelkezett, semmilyen különbséget nem téve a falusi és a városi elemi népiskolák növendékeinek tanulnivalója között.

Eötvös József nemzetiségi politikájának köszönhetően, minden nemzetiség saját nyelvű iskolát működtethetett.

*

A bácsfalusi Gósuly István (92 éves) egy igen kedves történetre emlékszik vissza, mely édesapjával és báró Eötvös József látogatásával kapcsolatos:

„1869-ben két kiváló tanulója volt a bácsfalusi iskolának: Gósuly György és egy Pünkösdi nevezetű. A mai tornateremben volt berendezve egy nagy osztály a tanulók számára. Amikor báró Eötvös József meglátogatta az iskolát, egy szép és értékes könyvet tett le a katedrára: »Ez a könyv azé lesz, aki megérdemli!«. Pünkösdi mindjárt felugrott: »A könyv az enyém!«. A kultuszminiszter kikerdezte Pünkösdit, majd Gósulyt is. Megfogta a könyvet, és Gósulyt vállára tette a kezét: »Ez a könyv a tiéd! Fiam, belőled egyedül király nem lehet ebben az országban, bármi más igen.« Sajnos, a szegény szülők nem tudták továbbtaníttatni Gósulyt, tehetsége és tudása kárba ment...”

Kovács Lehel István

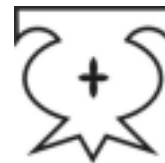

Lapszámunkat az Illyés Közalapítvány támogatta.

- vadgomba: „mérgező” gomba (Amanita rubescens)
- vagdaluó: törő
- vaj: vagy
- vajéccér: valaha, egyszer
- vajegy: néhány
- vántrúd: koszorúfa
- varasos: foltos
- várta: örség
- vartyos, vartyogó: beszédes
- vatáf: vezér a boricánál
- vélle: vele
- vepér: kan disznó
- vére: unokatestvér („Ez velem véres.”)
- vereb: veréb
- verejték: izzadság
- verzselés: szövőöltés
- vész: veszel
- vettem: vettem
- vidér: veder
- vidor: élénk, vidám
- vinike: venyige
- vinkli: derékszőg
- virics: nyírfanedv
- virkelni: kenyértésztát kenyér alakúvá formálni
- virkélő teknő: gyúróteknő
- visli: a kontyot szorosán tartó pereg
- viusz: viasz
- vizika: női mellény
- vizita: a legénynek a leánynál tett esti látogatása, udvarlás
- vizital: megvizsgál
- vizvetés: szenesvíz-készítés igézés ellen
- vízvető, vízbevető: húsvét másodnapja
- vuót: volt

A hosszúfalu-alszegei oltár

Kiss Árpád naplója H é t f a l u s i o l t á r o k

(Folytatás előző lapszámunkból)

Szept. 17. Országos vásár volt. Délelőtt ott járkáltunk. Az árak mindenben megfelelnek a miénknek.

Szept. 18. Molnár Viktor Bélának szép levelet írt, és sajátjából 200 koronát küldött. Délelőtt én, Viktor és Béla viziteltünk Bajánál, ott volt egy debreceni tanár. Délután a vásártérre mentünk és megnéztük az állatseregletet. Medve, farkas és oroszán volt. A gyermekeknek megmutattuk a szélmalmot. Árpádnak táviratoztam, hogy maradjon Nagykecskésen, mert Annus is odamegy. Annus részére kivettem a postáról 200 K-t, amit Árpád küldött.

Szept. 19. Viktor elment az útközben elhagyott ló és szekér után. Bíró is elment egy pár napra Gyomára rokonihoz. Napok óta nem kaptunk dohányt, ha így tart még egy hétig, a dohányzásról sikeresen leszokom.

Szept. 20. A pénzt számba vettük és az adománnyal együtt a 300 K házbért kivéve volt feleségemnél még 1810 K. Árpád fiaival megérkezett. Délután a Rozi szőlőskertjében voltunk. Bohustól jött a takarékbetét kivételére nézve.

Szept. 21. Bohusnak írtam vissza. Meglátogattak Tóth Imre özvegye, Aranka lányával.

Szept. 22. Nagyon hideg, esős nap volt. Nem tudtuk a Tóth tanyájára kimenni. Béla az egyetemről 200 K-t kapott.

Szept. 23. Szép idő következett. Délelőtt a takarékpénztárban voltam. Megvizsgáltam, lásd a jegyzeteket 1914-ről: részvénytőke 100 000, tartalékalap 36 000, betét 649 000, hitelezők 85 000, átmeneti 634, különfélék 802, nyereség 16 000. Vagyon: készpénz 2289, értékpapír 11 000, váltó 858 000, előleg (bankból) 80 000, átmeneti 18 000, ingatlan 18 000, intézeti ház 12 000.

Ennél az 1915. évi minden vonalon csökkent 20%-ot, és az 1916. évi szint csökkent úgy, hogy a vagyoni állapot most circa 600 000 K-n áll.

Szept. 24. Délelőtt templomban voltunk, Baja beszélt jól. Kihirdette, hogy mához egy hét Béla prédikál. 4039/1916 sz. alatt értesít a püspök úr, hogy az erdélyi képviselők 3600 K adományoztak. Nekem 300 K jutott, hogy a kerülettől 200 K és az egyetemről 200 K van engedélyezve. Viktor a földm. minisztertől táviratot kapott, hogy jelentkezzen Kolozsváron, kiutaltak neki 500 koronát.

Szept. 25. Budapestre mentem Margittal, a gyerekekkel. Nagyon rossz volt az utazásunk, egész úton Mezőtúrtól Budapestig álltunk, nagyon hideg volt. (Folytatjuk)

Id. Kiss Árpád

A csernátfalusi Sf. Adormire görögkeleti templom ikonosztáza (fotók: Kovács Lehel István)

(Folytatás az 1. oldalról)

Az oltárkép feletti orommezőt ugyancsak gótikus, áttört díszítőelemek töltik ki. Az oltárszárnyak lángrészes záródású regiszterek által tagoltak. Kétfelől a szárnyakat kis fiálék veszik közre, és ugyancsak fiálék találhatóak a retabulum osztó tengelyeiben is. Mind a fiálék, mind az oromzat keresztrozásokban záródnak, élükön pedig a jól ismert gótikus kúszólevelek.

Az oltárkép – a keresztre feszített Krisztus a Golgotán – Mișu Popp alkotása, ugyancsak 1885-ből. Mișu Popp (1827–1892) festőművésszel az iskola valószínűleg valamilyen szerződéses viszonyt alakított ki, számos oltárképet ő festett az iskola számára, főleg a görögkeleti ikonosztázokon. Valószínű, hogy az ikontechnikát, az aranyozás, ezüstözés és bronzozás művészetét is tőle tanulta el Kupcsay – hisz cikkében ő ismertette a Monarchiában először ezeket a görögkeleti technikákat.

*

A hosszúfalú-alszegi evangélikus templom oltára felépítésében megegyezik a türkösi templom oltárával. Antependiuma azonban nem annyira díszes, mint a retabulumja, középen két koncentrikus kör közepén, négykaréjos regiszterben egy egyenlő szárú kereszt, ezt négyzirmú kis virágok keretezik. Az oltárelőt kétfelől két kis oszlop zárja le. A predella már sokkal díszesebb. Az oszlopok tengelyében előreugratott, a félköríves regisztert virágmotívumos faragás díszíti. A predella középső részén, három kör regiszterben, karéjos kerteléssel ugyancsak faragott virágdísz.

A retabulum a legdíszesebb. Középpontjában egy félköríves záródású oltárkép található, melyet kétfelől három-három korinthoszi fejezetes oszlop által tartott félköríves árkád zár le, ezt pedig egy háromszög alakú oromzat koronázza. Az oltárkép

alsó részén áttört virágdíszes faragás köti össze a két vékonyabb belső oszlopot. A félköríves árkád több sávú kialakítású, belülről kifele haladva, az első karéjos díszes, a második apró kis virágmotívumos, a harmadikon virágmotívumok váltakoznak gúla alakú díszítőelemekkel. A háromszögű oromzat díszítése is ugyancsak faragott virágmotívumon alapszik. A koronázó részen ismétlődik az áttört csillagvirágos faragás.

Ennek az oltárnak az alapszíne is a fehér, a díszítő faragványok pedig aransárgák.

Az oltárkép megegyezik a türkösiével, azonban sem aláírás, sem évszám nem található rajta, így korát nem tudjuk azonosítani.

Valószínű, hogy az oltár készítésekor, 1891-ben festette (másolta) Mișu Popp vagy valamelyik tanítványa.

*

A görögkeleti ikonosztázok (a brassói búzasori *Adormirea Maicii Domnului*, a csernátfalusi *Sf. Adormire*, a szunyogszéki *Sf. Nicolae*, a vledényi *Sf. Vasile cel Mare*, a barcarozsnyói *Sf. Nicolae*, az aldobolyi *Sf. Dumitru*) felépítése, díszítőelemei majdnem azonosak, színben, méretben térnek el esetleg.

Szerkezetük a következő modellre épül: az összes ikonosztáz háromajtós (ami az újabb követelményeknek felelt meg, hiszen a régebbiek kétajtósak voltak), függőlegesen az összes hét tengelyes, vízszintesen pedig három részből állnak, kivéve az aldobolyit, amely csak kétszintes (a templom is kisebb). Egyéb szerkezeti felépítésben megegyezik a hat ortodox templom ikonosztáza. A tagolás függőlegesen, az alsó részen korinthoszi fejezetes oszlopok által történik, a két felső szinten pedig *lizénák*, *pilaszterek* által. Vízszintesen, a tagoló elemek tengelyében golyvázott párkányok osztják az oltárokat három szintre, amelyek közül az övpárkány az első szint felett sokkal erősebb, minek következtében két nagyobb vízszintes tagolásról is beszélhetünk.

A központi rész a főbejárat tengelyében hangsúlyozott, a két felső szint központi képmozójának formája által, mely közül a középső inkább vízszintesen bontakozik ki és óraíves lezárása által eltér a többitől, a felső szint központi része pedig felfelé ívelő, kitor a harmadik részből, sokkal magasabban felnyúlik, háromszögíves lezárása által uralja nemcsak a központi részt, hanem az egész oltárt meghatározza, tetején kereszttel. Ami az oltárok képmozóinak beosztását illeti, abban is megegyeznek. A tagolóelemek felállított téglalap, négyzet alakú részekre oszt-

ják az oltár egész felületét, ezekbe pedig a központi tengelyen kívül félköríves záródású képmozók találhatóak, melyeket áttört faragás keretez. Az alsó szinten, amely a legmagasabb, a három ajtót ugyanakkora méretű képek veszik közre, magasabb lábazati résszel, a középső szinten ugyanabban a tengelyben kisebb képmozók vannak kialakítva, a felső szinten pedig az alábbiaknak két kisebb félköríves záródású képmozó felel meg, melyeket vékony kis oszlop oszt két részre.

A három bejárati ajtó mindegyik esetben számárhátíves kialakítású, a középső, az úgynevezett királyi ajtó kétszárnyú, a két szélső pedig egyszárnyú, minden szárny esetében a központi részben egy-egy félköríves képmozó bontja meg a faragott díszítést.

Mindegyik templom esetében ugyanaz az ikonográfiai program szerepel: az alsó részen egyházi atyák, Jézus alakja, valamint a jobb oldali első képen a templom védőszentje látható. A középső szinten Jézus életéből vett jelenetek sorakoznak a bal oldaltól kezdődően, középen minden egyes esetben az utolsó vacsora jelenetével. A felső szint az ótestamentumi prófétáknak van szentelve, középen Mária megkoronázásával. Egyedül a brassói búzasori templom ikonosztázának programja tér el a többitől azáltal, hogy a középső rész központi tengelyében a Szentháromság szerepel, fent pedig Jézus feltámadása.

Az oltárok faragott díszítése – a szunyogszéki oltárt kivéve, amely szőlőinda motívumon alapszik – kisebb-nagyobb változatokkal csillagvirágos kúszó indamotívumot követ.

Az ajtószárnyak, az ezeket keretező részek esetében a képek keretezésénél, valamint a koronázó részen – áttört díszítő faragást használt a készítő, e mögött – kivéve a koronázó díszét, ahol hátul nem zárta le, más színű fatábla található. Ezenkívül a lábazati rész mezőit ugyancsak faragott növényi motívumok díszítik, a párkányt pedig kis, nyolc- vagy négyzirmú virágocskák, mintegy átmenetet képezve két szint zsúfoltabb faragászi díszítésével. A három ajtóív mindegyik oltárnál ugyanazzal a díszítőelemmel van lezárva: a középső egy koronával, a két szélső pedig csillagvirággal (hatágú keskenyített csillag, amely a Barcaság címerében is megtalálható).

Az oltárok polikrómok, a faragott díszítés általában aranszínű, a háttér pedig vagy kék, vagy fehér.

A felsorolt ikonosztázok a XIX. század '80-as, '90-es éveiben készültek.

A csernátfalusi görögkeleti templom oltárképei szintén Mișu Popp alkotásai.

**Sipos Gaudi Enikő,
Kovács Lehel István**

Berzevice, 1840. május 8–Brassó, 1910. május 12.

Akadémista szobrász, fafaragászati szaktanár. Istók János, Köllő Miklós, Mattis Teutsch János mestere.

1840. május 8-án született Berzevice Sáros megyei községben. Az elemi iskolát szülőfalujában végezte, a polgári iskolát Eperjésen. 1850–1864 között különböző szobrászműhelyekben dolgozott. 1864-ben Kassán telepedett le, és önálló szobrászműhelyt nyitott. Négy évi kassai tartózkodás után Münchenbe került, és 1868–1873 között plasztikai stúdiókat végzett az akadémián. Münchenben többek között Révész György festőművészről is tanult, festményeinek lelkes bámulója volt.

1872-től a hosszúfalusi fafaragászati iskola rajz, mintázás és műfaragás tanára volt (1973. február 27-én foglalta el állását). 1873-tól a Négyfalusi Kör alelnöke. 1873-ban részt vett a bécsi világtárlaton, 170 forint állami segéllyel, azzal a feltétellel, hogy a szerzett tapasztalatait a hosszúfalusi fafaragászati iskolában hasznosítsa. 1874. február 16-án feleségül vette Molnár Júlia írónőt, kaposi Molnár Viktor hosszúfalusi evangélikus lelkész lányát. Házasságából négy gyermek született: Anna, Felicián (író, miniszteri tanácsos), Bernát és Viktor (neves ügyvéd). A tanképesítő vizsga letétele után Kupcsay János 1874. március 5-én 5694 miniszteri sz. a. állomásán véglegesen megerősített és kultuszminiszteri elismerést kapott. 1876-ban meglátogatta a müncheni művészeti és műipari kiállítást, melynek költségei fedezésére 250 forint állami segínyt nyert, azon feltétellel, hogy a szerzett tapasztalatait az iskolában értékesítse. 1877-ben az iskolát képviselte a kolozsvári műkiállításán. A költségek fedezésére a kormány 50 forint állami segínyt adott. 1879-ben Sepsiszentgyörgyön elismerő okmányt kapott. 1881-től a minisztérium évenként 200 forint rendkívüli fizetési pótlékot biztosított számára. 1883-ban kinevezték

Kupcsay János, az oltárkészítő

a hosszúfalusi fafaragászat vezetőjének és a műfaragványok leltárosának. A hosszúfalusi fafaragászati iskola Brassóba való költözésekor, 1895-ben, a brassói állami faipari szakiskolához került, ahol 1898 februárjában ünnepelték meg tanári működésének 25. évfordulóját. Ebből az alkalomból kapta meg királyi kitüntetés gyanánt a koronás arany érdemkeresztet.

Kitüntetései: 1885, országos kiállítás, Budapest: közreműködési érem, 1887, bécsi kiállítás, elismerő oklevél, 1896, országos kiállítás Budapesten: közreműködési érem és elismerő oklevél, 1897, brüsszeli kiállítás: elismerő oklevél, 1900, párizsi világkiállítás: közreműködési oklevél, 1898: ötvenéves jubileumi emlékérem.

*

A Művészet 1910/7. száma így írt róla: „Szép kort ért meg, 70 évet, s ezt az időt oly munkában töltötte, amelynek nyomában nem jártak zajos külső sikerek, de annál több komoly megbecsülés azok részéről, akik ismerték. Igen dolgos, mesterségét alapos tudással végző művész és ipariskolai tanár volt, akinek a művészi iparosképzés, a dekoratív szobrászat, a fafaragás terén jelentős érdemei vannak. Ezeket az érdemeiket persze, aki fel akarja újítani, annak messzire kell visszalapozni a magyar iparművészet annalesében. Nekünk Molnár Viktor államtitkár és az elhunyt művész fia, Kupcsay Felicián volt szíves rendelkezésünkre bocsátani adatokat, amelyekből kiviláglik e messze Erdélyben élt, csöndes és visszavonult, de hivatását annál lelkesebben felfogó, mesterségét annál teljesebb odaadással végző művészember munkássága. Nevét természetesen idefönn nem ismerik azok, akik a fővárosi kiállításokon kísérik figyelemmel a szobrász neveket. Eleintén is, fiatalabb korában, munkabírásának teljében csak egy-kétszer szerepel Budapesten, így az 1885-iki országos kiállítás alkalmával. Ekkor sem ún. nagy plasztikával, hanem dekoratív dolgokkal. Kupcsay János ugyanis dekoratív szobrász volt, nagyrészt faragott iparművészeti tárgyakat, bútorokat, oltárokat készített, bár előtanulmányai közt ott vannak a tisztán plasztikai tanulmányok is. Az a species volt lent Brassóban, mint Hölzel Bártfán. Fafaragó. Ez talán igen egyszerűen hangzik, de hogy mennyire élhet ebben is művészet, erre kitűnő példa éppen az európai hírű Hölzel. Akinek nem állt mögötte technikai tudásban, dekoratív érzékben Kupcsay János sem. Idefönn, a magyar művészet fókuszában ezt persze, főleg az újabb generáció, nem tudja róla. De annál jobban ismerték Erdélyben, annál job-

ban ismerik azok, akik keresik és szeretik a fafaragás középkori, gót, román stílusban készült produktumait. Érdemei tehát ezen a téren különösképpen felémlelni valók. Egy ily munkája (faragott szarvast ábrázol) van az iparművészeti múzeumban. Ugyancsak Budapesten van néhány faragott bútor, amelyek az 1885-iki országos kiállításon voltak kiállítva, s jelenleg Molnár Viktor államtitkár tulajdonát képezik. Annak idején többször nyílt alkalma, hogy a fővárosba kerüljön, Kupcsay azonban különös szeretettel ragaszkodott Brassóhoz. Talán azért is, mivel hogy az ottani német publikumnak erősebb szükségletét képezte – az egyébként német gyökerű – fafaragászat. Érdekes, hogy egy ízben Trefort Agoston kultuszminiszter hívta Pestre, az akkor még csirájában lévő iparművészeti iskolába, azt a feladatot tűzve eléje, hogy a magyar stílus megteremtésén fáradozzék. A nyolcvanas években, abban az időben volt ez, amikor először adták ki hangosan a jelszót, hogy magyar stílust kell csinálni, s először kezdtek gyűjteni az idevágó népies ornamentikát. Kupcsay János a miniszter meghívását nem fogadta el, s a miniszter e művészetpolitikájával szemben az volt a meggyőződése, hogy »magyar stílus nincs, a magyar stílust megcsinálni nem lehet«. Kupcsay János a fafaragást nemcsak mint művész kultiválta, hanem mint tanítója is ennek az iparművészeti ágának. Professzor volt eleinte a hosszúfalusi iparirányú állami felső népiskolában, s aztán a brassói faipariskolában. Ily irányú működése legalább is oly jelentős, mint a művészeti. Annak idején, amikor tanítani kezdett, ezen a téren egészen egyedül állt, úttörő volt. Évek során elérte azt, hogy oly generációt nevelt, amely ki tudta elégíteni egész Dél-Magyarország efféle szükségleteit. A brassói és környékbeli publikum és iparosok most már nem Bécsből hoztattak faragott bútort, nem bécsi faragványokat használtak bútoraik díszítésénél. Tanítványai mind jó ízlésű, mesterségüket jól végző iparosok lettek, kettő közülük pedig ismert szobrász: a korán elhunyt, székelly születésű Köllő Miklós és Istók János.”

*

A Brassói Lapok 1910. május 13-i 108. száma így adja hírül halálát: „Halálozás. Mély megilletődéssel vesszük a hírt, hogy Kupcsay János szaktanár, akadémikus szobrász, a koronás arany érdemkereszt tulajdonosa, Molnár Viktor államtitkár sógora, f. hó 12-én reggeli fél 4 órakor, életének 70-ik és boldog há-

zasságának 36-ik évében, hosszas szenvedés után meghalt. Temetése folyó hó 14-én, szombaton délután 3 órakor lesz a Kapu utca 72. sz. alatti lakásáról a postaréti temetőbe.”

1910. május 14-én a Brassói Lapok 109-es száma közli a kiadott gyászjelentéseket:

„Kupcsay János halálához. Kupcsay János halála, amely egy előkelő család dot és illusztris rokonságot borított mély gyászba, városszerte nagy részvétet keltett. A gyászoló családhoz özönével érkeznek a részvétnyilatkozatok, nemcsak helyből, hanem az ország legtávolabb eső vidékeiről is.”

Szterényi József államtitkár a következő táviratot intézte a gyászoló családhoz:

„Mély megilletődéssel értesültem az intézet régi, kiváló érdemű tanára, Kupcsay János haláláról. Fogadják súlyos veszteségük alkalmából mélységes részvétem kifejezését. Kegyelettel fogom megőrizni húsz éven át hű munkatársam és barátom emlékét. Szterényi.”

A Brassói Lapok 1910. május 15-i 110. száma visszatér a temetésre:

„Kupcsay János temetése ma délután 3 órakor folyt le. A gyásházban, a Kapu utca 72. sz. alatt, már a kitűzött idő előtt nagyszámban összegyűlekeztek a gyászoló családtagok, rokonok, tisztelők és jó barátok, hogy kikísérjék utolsó útjára az elhunytat. A beszentelés után a koszorúkkal elborított halottas kocsira tették a koporsót – mely előtt egy szintén koszorúkkal megrakott gyáskocsi haladt – és a menet a postaréti róm. kat. temetőbe kísérte el az elhunytat, hol örök nyugalomra helyezték.”

*

Nevezetesebb oltárművei: a brassóbelvárosi görögkeleti egyház (ikonosztáz), a csernátfalusi görögkeleti templom (ikonosztáz), ikonosztázok a szunyogszéki, vledényi, rozsnói, aldobolyi, bácsfalusi görögkeleti templomokban, szószerk a brassói római katolikus templomban, kisebb oltárok a türkösi és hosszúfalusi evangélikus templomokban, a csikkarcfalvi és csíksomlyói római katolikus templomokban.

Művei: egy Krisztus-alak kereszten, Trefort Agoston közoktatási miniszter tulajdona (1877); díszalbumfödelek (diófából és ébenfából) Rudolf trónörökös nászünnepeére, amiért 50 forint kitüntetési jutalmat kapott és híressé tette az iskolát (1881); nagyobb képkeret Trefort Agoston miniszternek ajándékba (1882); Károly román király részére a Hohenzollernek ősi várkastélyának és a Peleş-kastélynak a miniatűrjei (1884–1885); Bethlen András főispán szivarládája; faragott láda (Huszka József tervezte).

Írása: Gyakorlati tanonciskolai aranyozás, ezüstözés, tronsírozás mesterségének. A brassói állami fa- és köipari szakiskola értesítője 1899/1900.

Kovács Lehel István